

Białystok, 10 lipca 2024 r.

Prof. zw. dr hab. Ewa M. Guzik-Makaruk

Katedra Prawa Karnego i Kryminologii

Wydział Prawa

Uniwersytet w Białymstoku

RECENZJA

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Katarzyny Franczuk-Moraczewskiej „Model odpowiedzialności dyscyplinarnej skazanych w polskim systemie penitencjarnym” przygotowanej pod kierunkiem naukowym dr. hab. Tomasza Kalisza, Prof. UW, przedłożonej Radzie Dyscyplin Naukowych Nauki Prawne oraz Ekonomia i Finanse na Uniwersytecie Wrocławskim na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii w 2024 r. (ss. 280).

Recenzja składa się z sześciu części, obejmujących rozważania dotyczące wyboru tematu, przyjętych problemów, hipotez i metod badawczych, struktury pracy i sugestii merytorycznych, oceny bibliografii, formalnej strony pracy oraz końcowej konkluzji po lekturze dysertacji.

I. Wybór tematu

Prawo karne wykonawcze, jakkolwiek wchodzi w skład klasycznej triady – prawo karne materialne, procesowe i wykonawcze, stosunkowo rzadziej bywa wybierane jako przedmiot analiz i dociekań naukowych, aniżeli dwie pozostałe dyscypliny. Wybór tematu recenzowanej rozprawy doktorskiej należy uznać za nadzwyczaj trafny, bowiem na dzień dzisiejszy w szeroko pojętej literaturze przedmiotu,

niewiele jest opracowań monograficznych dotyczących kompleksowej analizy problematyki, którą podjęła Doktorantka. Warto odnotować pozycję wydawniczą Małgorzaty Marty Szwejkowskiej „System kar dyscyplinarnych wobec osadzonych odbywających karę pozbawienia wolności”, Toruń 2019, ss. 339, z której Doktorantka umiejętnie zresztą korzysta. Temat dysertacji znajduje swoje odzwierciedlenie głównie w komentarzach do kodeksu karnego wykonawczego oraz w opracowaniach o charakterze przyczynkarskim.

Jak słusznie zauważa Autorka dysertacji, przedstawiciele doktryny pozostawili dość dużą przestrzeń do opracowania kompletnej charakterystyki przyjętego w polskim systemie penitencjarnym modelu odpowiedzialności dyscyplinarnej. Jako w pełni przekonujące należy przyjąć też stanowisko Doktorantki, iż uzasadnione jest podjęcie próby odkodowania współczesnego modelu odpowiedzialności dyscyplinarnej skazanych w polskim systemie penitencjarnym oraz jego scharakteryzowania na tle tworzących się międzynarodowych, a zwłaszcza europejskich standardów w tym obszarze.

Warto w tym miejscu zauważyć, że przygotowana dysertacja stanowić będzie dużą pomoc w praktyce orzeczniczej, zwłaszcza w kontekście dokonanych empirycznych badań materii judykacyjnej, stąd już w tym miejscu wypada zasugerować publikację pracy po jej obronie.

II. Przyjęte problemy, hipotezy i metody badawcze

Recenzowana rozprawa ma charakter teoretyczno-empirycznej analizy z przewagą tych pierwszych wątków.

W pracy sformułowano prawidłowo jej cele, nakreślono w tym kontekście problemy badawcze i założono odpowiadające im hipotezy. W ewentualnej publikacji proponowałabym dla większej jasności i czytelności wyводу po prostu postawić główne problemy badawcze i nadać im formę pytań. W odpowiedzi na

sformułowane pytania proponuję postawić hipotezy z założonymi odpowiedziami na problemy badawcze. W obecnym kształcie trzeba bowiem wyczytywać problemy i hipotezy z tekstu pracy we Wstępie. Nie zostały one we Wstępie wyodrębnione np. w takiej postaci:

1. Na czym polega istota (...)?
1. Co rozumie się pod pojęciem „...”?
2. Na czym polega istota (...)?
3. Jaki jest model (...)?
4. Jakie instrumenty prawne są wykorzystywane w celu (...)?
5. Itp.

Część empiryczna znakomicie obrazuje właśnie ten sposób formułowania pytań badawczych. Na s. 158 Autorka sformułowała 8 takich prawidłowo postawionych pytań w odniesieniu do orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka:

1. Wykonanie którego rodzaju kar dyscyplinarnych wobec skazanych stanowi najczęściej przedmiot ich skarg kierowanych do ETPC? Czy wśród skarg związanych z karaniem dyscyplinarnym skazanych dominują te odnoszące się do sposobu ich wykonania czy te dotyczące sposobu podjęcia decyzji o ich wydaniu, czy może jednak najczęściej kwestionowana jest zasadność podjęcia takiej decyzji?
2. Na których artykułach Konwencji lub stworzonych do niej protokołów najczęściej budowane są zarzuty w skargach dotyczących karania dyscyplinarnego skazanych, kierowanych do ETPC?
3. Czy problem karania dyscyplinarnego skazanych w polskich jednostkach penitencjarnych jest częstym przedmiotem analiz w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka? Czy skargi dotyczące

wykonywania kar dyscyplinarnych wobec osadzonych stanowią istotny odsetek wszystkich skarg kierowanych w sprawach polskich do ETPC?

4. Jaka jest specyfika postępowań zainicjowanych wyżej opisywanymi skargami? Czy tematyka wykonywania kar dyscyplinarnych stanowi istotę formułowanych zarzutów, czy częściej pojawia się obok głównego zarzutu skargi?
5. Jakie rozstrzygnięcia ETPC zapadają najczęściej po rozpatrzeniu skarg skazanych na sposób wykonania bądź nałożenia kary dyscyplinarnych w toku wykonywania kary pozbawienia wolności?
6. Jaka jest tendencja w wykładni prawa krajowego i międzynarodowego, dokonywana przez Trybunał na łamach wydawanych przez siebie rozstrzygnięć?
7. Jaka część spośród skarg złożonych do ETPC w sprawach polskich odnoszących się do tematyki wykonywania kar dyscyplinarnych zakończyła się pomyślnie dla strony skarżącej?
8. Jakie sankcje na polski Rząd są nakładane przez ETPC w związku z nieprawidłowościami w wykonywaniu/nakładaniu kar dyscyplinarnych?

Z kolei na s. 183 Autorka sformułowała 6 takich prawidłowo postawionych pytań w odniesieniu do orzecznictwa wybranego analizy Sądu Okręgowego we Wrocławiu:

1. W jakim trybie najczęściej składane i rozpatrywane są skargi na decyzje o ukaraniu karą dyscyplinarną? Co wskazywane jest w podstawach rozstrzygnięć sądu penitencjarnego?
2. Decyzje o nałożeniu którego rodzaju kar dyscyplinarnych podlegają najczęściej zaskarżeniu? Czy istnieje zależność pomiędzy stopniem

dolegliwości kar dyscyplinarnych a częstotliwością składania na nie skarg?

3. Jakie zachowania skazanych uznane za przekroczenia dyscyplinarne występują najczęściej w stanach faktycznych poszczególnych spraw ze skargi na decyzje o nałożeniu kary dyscyplinarnej?
4. Jakie zarzuty oraz jakiego rodzaju wnioski w skargach na decyzję o ukaraniu dyscyplinarnym skazani podnoszą najczęściej?
5. W jakich granicach sąd penitencjarny bada skargi na decyzję o nałożeniu dyscyplinarnym oraz jakie okoliczności bierze pod uwagę przy ostatecznym rozstrzygnięciu sprawy?
6. Jakiego rodzaju rozstrzygnięcia zapadają najczęściej w postępowaniach ze skargi na decyzje o nałożeniu kary dyscyplinarnej?

Dobór metod do realizacji założonych celów jest jak najbardziej trafny. Wykorzystano metodę „desk research”, historyczną, dogmatycznoprawną i komparatystyczną. W części empirycznej oparto się na badaniach jakościowych i opracowanych autorskich kwestionariuszach do badań judykatów. Kwestionariusze do analizy wyroków są przemyślane, konsekwentnie stosowane i syntetyczne. Zawierają najważniejsze informacje pozwalające na rzetelne zbadanie analizowanych kwestii.

III. Ocena struktury pracy i sugestie merytoryczne

Struktura pracy nie budzi wątpliwości. Autorka systematyzuje treści w prawidłowy sposób. Dysertacja została podzielona dwie części. Część pierwsza zawiera analizy o charakterze teoretyczno-prawnym (rozdziały 1-7), część druga zaś analizy empiryczne dokonane w oparciu o zgromadzony materiał orzecznicy (rozdział 8).

Rozdziały 1-7 stanowią najbardziej obszerną część pracy (od około 11 do 30 stron każdy), natomiast rozdział 8 – empiryczny zajmuje około jedną trzecią całości dysertacji. Taka zawartość treściowa uzasadniona jest merytorycznie i nie stanowi powodu do krytyki, pomimo nierównomiernego rozłożenia treści.

Praca poprzedzona jest Wprowadzeniem i Wstępem, a wieńczy ją Zakończenie, Bibliografia i Załączniki do badań, które trafniej nazwałabym Aneksiem. Wprowadzenie jest nietuzinkowym elementem pracy, bowiem zawiera nie tyle charakterystykę pracy, co genezę jej powstawania i towarzyszące temu emocje. Dopiero potem umiejscowiono Wstęp, obejmujący zakres badań i układ pracy, postawione cele, pytania i hipotezy badawcze, a także metodologię pracy. Zamiast „metodologii” proponowałabym trafniejsze określenie „metodyki”, bowiem metodologia to nauka o metodach, zaś metodyka odzwierciedla proces badawczy w danym konkretnym przypadku.

Słusznie wychodzi Autorka od zagadnień historycznych, stanowiących tło do dalszych rozważań problematyki karania dyscyplinarnego skazanych na karę pozbawienia wolności (rozdział 1). Następnie prawidłowo scharakteryzowano karę dyscyplinarną, posługując się w tym zakresie przepisami obowiązującego prawa oraz poglądami doktrynalnymi. Cenne w tej części pracy są rozważania dotyczące podstawowych różnic pomiędzy karą dyscyplinarną a karą kryminalną (rozdział 2).

Rozdział 3 zawiera opis przesłanek stosowania kar dyscyplinarnych oraz dyrektyw ich wymiaru. Doktorantka wskazała w nim na definicję przekroczenia dyscyplinarnego oraz przywołała szereg praktycznych przykładów. Przeanalizowała także zasadę winy oraz zasadę indywidualizacji odpowiedzialności w kontekście oddziaływania dyscyplinarnego.

Rozdział 4 obejmuje rozważania dotyczące ustawowego i doktrynalnego katalogu kar dyscyplinarnych oraz cenne postulaty *de lege ferenda*. W tym kontekście uzasadnione jest sformułowane przez Doktorantkę pytanie, dlaczego

w katalogu kar dyscyplinarnych nie umieszczono kary w postaci pisemnych przeprosin pokrzywdzonego przekroczeniem. Można podzielić Jej pogląd, że kara taka byłaby adekwatna do przewinień w ramach interakcji współwięźniów lub w relacji skazany – personel Służby Więziennej. Warta odnotowania jest także propozycja kary dyscyplinarnej polegającej na wykonywaniu dodatkowych kar porządkowych na rzecz społeczności w zakładzie karnym.

Rozdział 5 zawiera prawidłowo opracowane wątki w zakresie procedury wymierzania kar dyscyplinarnych, z uwzględnieniem podmiotów uprawnionych do nakładania kar dyscyplinarnych, zasad nakładania kar dyscyplinarnych, w tym zasady kumulacji, przedawnienia karalności i wykonania kary, zasady bezzwłoczności oraz zasady aktualizacji, jak również formy decyzji i skargi na decyzję o ukaraniu karą dyscyplinarną.

W Rozdziale 6 przeanalizowano trzy grupy zagadnień, a mianowicie: karę umieszczenia w celi izolacyjnej na okres do 28 dni oraz szczególne kategorie skazanych w kontekście odpowiedzialności dyscyplinarnej, którymi są chorzy, niepełnosprawni, kobiety w ciąży lub sprawujące opiekę nad dzieckiem do lat 3. Przybliżono także kwestie związane z karaniem dyscyplinarnym osób tymczasowo aresztowanych. Zagadnienia te przybliżono prawidłowo i z należytą starannością. Autorka posługuje się pojęciem „więzień”, mam jednak wątpliwości, czy w prawniczej pracy naukowej powinniśmy używać tego określenia. Proponowałabym jednak posługiwać się językiem prawnym i prawniczym, a zatem terminami: „skazany” czy „osadzony”.

Rozdział 7 poświęcony został karaniu dyscyplinarnemu w świetle standardów międzynarodowych, co stanowi niejako wstęp do drugiej części pracy o charakterze empirycznym. Przybliżenie wspomnianych standardów jest niezwykle ważne dla dalszych analiz skarg związanych z karaniem dyscyplinarnym skazanych w sprawach polskich rozpatrywanych przed Europejskim Trybunałem

Praw Człowieka.

Rozdział 8 stanowi część empiryczną pracy. Doktorantka prowadzi narrację naukową w dwóch obszarach orzeczniczych. Jednym jest orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka rozpoznającego skargi skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w polskich jednostkach penitencjarnych - bezpośrednio odnoszące się do ukarania ich karą lub karami dyscyplinarnymi. Do analizy wybrano 6 orzeczeń. Drugim obszarem jest orzecznictwo wybranego polskiego sądu penitencjarnego, jakim był Sąd Okręgowy we Wrocławiu w V Wydziale Penitencjarnym i Nadzoru nad Wykonywaniem Orzeczeń Karnych, rozstrzygający o zasadności skarg skazanych na decyzje w przedmiocie nałożenia kar dyscyplinarnych. Do analizy wybrano 103 orzeczenia. Na s. 180 Autorka podała zdawkowo, że: „Dobór miejsca wykonania zamierzonych badań miał na celu uzyskanie gwarancji dostatecznej referencyjności wyników.”.

W kontekście badań empirycznych pojawia się pytanie do Doktorantki: **jakie motywy legły u podstaw wyboru tej właśnie jednostki sądowej do przeprowadzenia badań. Czy w jurysdykcji tego sądu znajduje się np. największa liczba skazanych odbywających karę pozbawienia w Polsce?**

Po lekturze całości pracy pojawiają się też kolejne pytania do Autorki dysertacji. Odpowiedź na nie z pewnością wzbogaci zaprezentowaną treść rozprawy:

1. Czy jest jakiś tytułowy model odpowiedzialności dyscyplinarnej skazanych w polskim systemie penitencjarnym i jak można go określić?
2. Do jakich innych modeli funkcjonujących na świecie podobny jest polski model?

Już w tym miejscu bardzo wysoko oceniając wysiłek badawczy Doktorantki poniżej sformułowano kilka uwag i sugestii do rozważenia na etapie przygotowywania pracy do publikacji. Nie są to uwagi krytyczne, lecz

wspomagające i życzliwe.

1. W pracy prawniczej należałoby określić datę aktualności w zakresie stanu prawnego.
2. Przykładowo na s. 33, 134, 153, 159 Autorka posługuje się pojęciem „artykułu” zamiast „przepisu”. Wypada przypomnieć, że artykuł jest tylko jednostką systematyzacyjną aktu prawnego, zaś normę prawną interpretujemy z przepisu. Zamiast: „Wymienione artykuły odnoszą się bezpośrednio do spraw ze skargi międzypaństwowej, skarg indywidualnych oraz opinii doradczych.” proponuję: „Wymienione przepisy odnoszą się bezpośrednio do spraw ze skargi międzypaństwowej, skarg indywidualnych oraz opinii doradczych.”
3. Na s. 2 Autorka posługuje się niewłaściwym sformułowaniem „gwałt”. O ile jest to, przy mojej pełnej dezaprobach, szeroko wykorzystywane w publicystyce i w mediach, prawnik powinien używać precyzyjnego języka prawniczego – „zgwałcenie”. Gwałt jest bowiem tylko jednym ze znamion strony przedmiotowej niektórych przestępstw, a konkretnie znamion dotyczących okoliczności modalnych. Np. art. 166 kk „Kto, stosując podstęp albo gwałt (...)”.
4. Ewentualną publikację należy uzupełnić o stosunkowo nowe opracowanie, które nie było jeszcze opublikowane w momencie złożenia pracy przez Doktorantkę: A. Nogal, Postępowanie dyscyplinarne wobec skazanych uregulowane w kodeksie karnym wykonawczym a standardy konstytucyjne rzetelnego procesu, Prokuratura i Prawo 2024, nr 4, s. 95-114. Autorem jest Andrzej Nogal, sędzia WSA w Warszawie, który wyprowadza genezę postępowania dyscyplinarnego wobec skazanych, z przyznanego przez ustawodawcę prawa dla rozmaitych jednostek organizacyjnych do dyscyplinowania swoich członków, w celu zachowania standardów

etycznych i porządku. Autor dochodzi do konkluzji, że orzecznictwo sądowe dopuszcza wymierzanie kar przez te jednostki organizacyjne pod warunkiem zachowania konstytucyjnych standardów rzetelnego procesu i kontroli sądów powszechnych nad orzecznictwem dyscyplinarnym. Zdaniem Autora tylko część tych standardów jest respektowana w kodeksie karnym wykonawczym. We wskazanym opracowaniu przedstawiono postulat zmian ustawodawczych, aby postępowanie dyscyplinarne było zgodne ze standardami konstytucyjnymi.

5. W pracy znajdują się tzw. literówki, niedoskonałości stylistyczne i interpunkcyjne.
6. Zdarzają się niewłaściwe sformułowania, np. na s. 248 zamiast „grono” dóbr osobistych proponuję „katalog” dóbr osobistych, grono bowiem odnosi się do osób, a nie rzeczy i zjawisk. Np. na s. 275 zamiast „zakańczającym” powinno być „kończącym”.
7. Nie należy nadużywać sformułowania „na łamach”, które Autorka błędnie odnosi np. do rozprawy doktorskiej czy do postępowania przed sądem. Określenie „na łamach” odnosi się publikowania i oznacza, że materiał został opublikowany w gazecie lub czasopiśmie.
8. Na s. 261 znajdujemy rok 2099 – „Skarżący był przetrzymywany w przeludnionych celach podczas różnych nieokreślonych okresów od 27 stycznia 2007 r. do 19 kwietnia 2099 r.”.
9. Odnotować można w bibliografii incydentalnie błędy w nazwiskach, np. Bolańczyk zamiast Bojańczyk, brak inicjału imienia Aldony Nawój-Śleszyński czy literówkę w tytule pozycji nr 89 na s. 234.
10. Zwroty obcojęzyczne powinny być pisane kursywą.
11. Na s. 182 powinno być „gatekeeper” zamiast „getakeeper”.

IV. Bibliografia

W pracy wykorzystano literaturę, obejmującą ogółem 105 pozycji, z czego 104 w j. polskim. Podkreślić należy, że Autorka dokonała bardzo rzetelnego przeglądu literatury z ostatnich kilkudziesięciu lat (od 1933 r.) ze szczególnym uwzględnieniem stanu z czasów nam współczesnych - XXI wieku. Doktorantka posłużyła się w pracy szeregiem opracowań monograficznych, wiodących komentarzy i podręczników, a także opracowań o charakterze przyczynkarskim. Słusznie także wykorzystano wyselekcjonowane starannie zasoby internetowe w sieci WWW, gdyż z punktu widzenia badanej problematyki był to zabieg celowy i uzasadniony.

W dysertacji wykorzystano w głównej mierze materiały źródłowe, takie jak: akty normatywne, wyroki Trybunału Konstytucyjnego, orzecznictwo Sądu Najwyższego i sądów powszechnych oraz orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Celowym zabiegiem było zaprezentowanie poglądów teoretyków i praktyków prawa oraz stanowisk judykatury na przedstawione kwestie.

V. Formalna strona pracy

Od strony formalnej praca zasługuje na dobrą ocenę, pod względem technicznym napisana została dość starannie, choć zdarzają się błędy „literowe”, interpunkcyjne i stylistyczne oraz lapsusy językowe. Przypisy skonstruowane są poprawnie, należycie dokumentują wykorzystane źródła.

Dla większej czytelności należałoby gdzieś tam dzielić większe partie tekstu na akapity. Warsztat pisarski Doktorantki znajduje się w fazie rozwoju i jest dobrze ukształtowany na tym poziomie drogi naukowej.

VI. Konkluzja

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska Pani mgr Katarzyny Franczuk-Moraczewskiej pt.: „Model odpowiedzialności dyscyplinarnej skazanych w polskim systemie penitencjarnym” jest pracą cenną, włożono w nią wiele wysiłku badawczego, także związanego z analizą orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i sądów polskich – powszechnych i SN.

Praca stanowi merytorycznie poprawne, wartościowe i kompleksowe opracowanie wybranej problematyki, a zawarte w niej rozważania są dojrzałe, opierając się na racjonalnych ocenach. Rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, a Kandydatka do uzyskania stopnia naukowego doktora w obszarze nauk społecznych w dyscyplinie nauk prawnych wykazała się w pracy ogólną wiedzą teoretyczną oraz umiejętnością prowadzenia pracy naukowej.

Pomimo drobnych podniesionych uwag i zastrzeżeń, nie mam żadnych wątpliwości, że recenzowana rozprawa spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim, określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj. Dz. U. z 2023 r. poz. 742, 1088, 1234, 1672, 1872, 2005, z 2024 r. poz. 124, 227). W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie Pani mgr Katarzyny Franczuk-Moraczewskiej do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Ponadto, z pełnym przekonaniem sugeruję publikację przygotowanej dysertacji, gdyż niewątpliwie uzupełnia one istniejące aktualnie piśmiennictwo. Przed publikacją należałoby skorygować nieco tekst pracy, posiłkując się w tym względzie życzliwymi uwagami Recenzentów.

